

Geréb Zsolt

Az apostoli hagyomány sajátosságai az első és a második Thesszalónikai levél alapján*

Bevezetés

Pál apostol mindkét Thesszalónikai levélben hivatkozik az apostoli hagyomány átadására és átvételére. Milyen felvilágosítással szolgálnak ezek a hivatkozások az apostoli tradíció jellegzetes vonásaira nézve? Formailag és tartalmilag mennyiben hasonlított e folyamat a korabeli bölcseleti és vallási irányzatok tanítói gyakorlatához, illetve mennyiben tért el azoktól? Milyen témakörben hivatkozik az apostol a hagyományozás folyamatára? Milyen szerepe van a tradíciónak az igaz hit kialakulásában? Vajon a szóbeli és írásbeli hagyományra történő hivatkozás (2Thessz 2,15) alátámasztja-e a római katolikus egyháznak a tradícióról alkotott felfogását, vagy igazolja-e a protestáns egyházak tanítását? Ezekre a kérdésekre kívánok felelni az első és második Thesszalónikai levél vizsgálata rendjén.

Pál apostol mindkét levelet Korinthusban írta a második térítő útja alkalmával, Kr. u. 50–51-ben.¹ A két episztolában először visszatekint makedóniai szolgálatára, a gyülekezet alapítására, majd felelet ad azokra a kérdésekre, amelyeket a makedóniai gyülekezet vetett fel Timótheus és Szilvánus által. Missziói tevékenységének rövidsége miatt nem tudta részletesen kifejteni a keresztyén hit, illetve a krisztusi életfolytatás minden kérdését. Ezt a hiányoságot kívánta pótolni a levél által. A két levél szerkezete az antik levelek beosztását követi, amelyek hálaadásból, hitbeli tanításból és erkölcsi intelmekből állottak. Mindenik levélrészben feleleveníti igehirdetői, illetve pásztori tevékenységét.

A hagyományra történő utalással először a hálaadásról szóló szakasz befejező versében találkozunk, amelyben az apostol összefoglalja a gyülekezet hitre jutásának történetét: *Ezért mi is szüntelenül hálát adunk Istennek, hogy amikor hallgattatok az Istennek általunk hirdetett beszédét, nem emberi beszédként fogadtátok be, hanem Isten beszédéként, aminthogy valójában az, amely munkálkodik is*

* Tisztelettel ajánlom dr. Rezi Elek professzornak 65. születésnapja alkalmából.

¹ Vö. Geréb Zsolt: *A Thesszalónikabeliekhez írott levelek magyarázata*. A Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontja, Kolozsvár 2003, 5–21.

benneket, akik hisztek (1Thessz 2,13).² Itt jelenik meg először a hagyomány átadásának és átvételének leírása az apostol Jézus Krisztusról szóló igehirdetésének a környezetében. A második előfordulás a levél utolsó szakaszában, az erkölcsi intelmek bevezető versében található: *Egyébként pedig, testvéreim, kérünk titeket, és intünk az Úr Jézus Krisztus nevében, hogy amint tőlünk tanultátok, hogyan kell Istennek tetsző módon élnetek – s amint éltek is –, ebben jussatok előbbre.* (1Thessz 4,1) Mindkét esetben Pál apostoli és tanítói szolgálatáról van szó, amelyet a makedóniai gyülekezetben végzett. A második levélben is kétszer hivatkozik a tradícióra. Először a hálaadásról szóló szakasz keretében: *Ezért tehát, testvéreim, álljatok szilárdan, és ragaszkodjatok azokhoz a hagyományokhoz, amelyeket akár beszédünkéből, akár levelünkéből tanultatok.* (2Thessz 2,15). A másodszeri említés ugyancsak az erkölcsi tanítások összefüggésében történik: *Parancsoljuk nektek, testvéreim, a mi Urunk Jézus Krisztus nevében, hogy tartsátok magatokat távol minden olyan testvértől, aki rendetlen életet él, és nem ragaszkodik a tőlünk kapott hagyományokhoz.* (2Thessz 3,6)

Az idézett versek tartalmi elemzése előtt két vizsgálatot kell elvégeznünk. Először azt vizsgáljuk, hogy az író milyen kifejezésekkel írja le a tradíció átadásának és átvételének folyamatát. Másodsorban vallástörténeti szempontból tekintjük át a hagyományátadás és -átvétel jelenségét az Újszövetség vallási és kulturális környezetében.

1.

Az újszövetségi görög nyelv a „hagyomány” fogalmát a *παράδοσις* kifejezéssel jelöli, amely megfelel a latin „*traditio*” szónak.

Márk evangélista szerint Jézus negatív értelemben beszélt a rabbik hagyományáról, emberi rendelkezéseknek tartotta azokat: *Isten parancsolatait elhagyva az emberek hagyományához ragaszkodtok.* (Mk 7,8) Jézus a tisztasági törvény magyarázata rendjén utasította el az írástudók értelmezését. Az első századi rabbik feladata az volt, hogy a Tóra parancsait alkalmazzák a mindennapi élet megváltozott körülményeire. Jézus azért utasította el az írástudók magyarázatát, mert ők nem a Törvény belső szándékát tartották szem előtt, hanem annak külső előírásait. Ezáltal Ézsaiás próféta bírálatát fogadta el, aki azt mondta

² A bibliai idézetek forrása: *Biblia. Istennek az Ószövetségben és az Újszövetségben adott kijelentése.* Magyar nyelvre fordította és revideálta a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága. [RevÚf] Kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 2014.

kortársainak, hogy csak ajkukkal tisztelik az Urat, szívük szerint azonban eltávolodtak igéjétől (Ézs 29,13).

Máté evangélista szerint Jézus igehirdetésének fő üzenete az volt, hogy eljöveteleivel kezdetét vette Isten országa. Ebben az új üdvtörténeti helyzetben újra kell értelmezni a Törvényt mint Isten igéjét. A Hegyi Beszéd magyarázatában arra törekszik, hogy a rabbik hagyományos magyarázatával szemben radikalizálja a parancsolatok előírásait, és a Törvény betűje helyett Isten akaratának eredeti szándékát, a szeretet parancsolatát helyezi előtérbe.

Lukács evangéliumának prologusában (1,1–4) a *παράδοσις*-nak pozitív kiengése van. A Jézus történetéről szóló beszámoló megírása előtt az evangélista szorgalmasan összegyűjtötte mindazokat az elbeszéléseket, amelyeket az események szemtanúi, valamint az ige szolgálai adtak tovább szóbeli vagy írásbeli formában a keresztyének második, illetve harmadik generációjának.

A *παράδοσις* előfordulási helyei azt bizonyítják, hogy amikor az Újszövetség írói átveszik a rabbinikus irodalomból a hagyomány jelölésére vonatkozó szóhasználatot, akkor alkotó, innovatív módon értékeli újra azt.³ Pál apostol leveleiben a kifejezés vonatkozhat az apostoli hagyományra (1Kor 11,2; 2Thessz 2,15; 3,6), az atyák hagyományára (Gal 1,14) és az emberi hagyományokra (Kol 2,8). Megtérése előtt Pál apostol mint farizeusnövendék az atyák hagyományát követte (Gal 1,14; Fil 3,3–8), a Törvény szerinti megigazulásban bízott. Miután találkozott a feltámadott Jézussal, új fényben látta az atyák hagyományát, és megértette, hogy a Törvény betöltése alapján nincs igazság Isten előtt, és csak hit által nyerheti el az üdvösséget Krisztus helyettes áldozata alapján (Fil 3,9.10). Keresztyén mivolta együtt járt az atyák hagyományának új értelmezésével.

A hagyományátadás eseményét a *παραδίδωμι* ige jelöli. Érdekes, hogy ez a klasszikus kifejezés, ellentétben az első Korintusi levéllel (11,2.23), nem fordul elő sem az első, sem a második levélben. A hagyomány átvételének a fogalma azonban mindkét episztolában megtalálható a *παραλαμβάνω* szinonimában (1Thessz 2,13; 4,1; 2Thessz 2,15; 3,15).

³ Schröter, Jens: Tradition. III. Neues Testament. In: Betz, Hans D. – Browing, Don S. – Janowski, Bernd – Jüngel, Eberhard. (szerk.): *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Vierte neu bearbeitete Auflage. [4RGG]. Band 8. Mohr Siebeck, Tübingen 1961, (507–509) 507–508.

2.

A hagyományátadás és -átvétel gyakorlata ismert volt az első századi hellenista és judaista oktatási és vallási intézmények világában. A görög filozófiai iskolák, a misztériumvallások és a rabbinikus oktatási rendszer egyaránt alkalmazta az ismeretátadás ezen módszerét. A görög filozófusok szerint a tanítás, illetve a hagyományátadás alkalmával szoros emberi kapcsolat jön létre a mester és tanítványa között. Platón szerint a mester az átadó (παραδιδούς), a tanítvány pedig az átvevő (παραλαμβάνων).⁴ A görög filozófusok nem elvont gondolkodásra, hanem a helyes életvitelre vonatkozó szabályokra tanítottak, tehát nem tantételeket közvetítettek, hanem a tanítvány jellemét kívánták formálni.⁵ A misztériumvallások beavatási gyakorlatában a vezető (μυσταγωγός) egy titkot, szent tanítást, ismeretet tár fel a beavatott (μύστης) előtt.⁶ A hellenizmusban a hagyomány a gnózis által nyert módszerei, technikai jelentőséget.⁷

Izráelben már a történeti idők előtt ismert volt a mondák, elbeszélések és törvények átadásának gyakorlata. A tradíció átadásának gondolata, módszere, sajátos szóhasználata csak akkor alakult ki, amikor a judaizmus szembetalálta magát a hellenizmus polémikus támadásaival, valamint az első századi keresztyén tanítással. Ekkor született a **רסמ** kifejezés, amely a παραδίδωμι megfelelője. Általa jelölik azokat a szabályokat, amelyek meghatározzák a törvényt magyarázat átadásának a lépéseit.⁸ A rabbi a törvényt tanítja és értelmezi. A tanítónak az kölcsönöz tekintélyt, hogy ő a hagyomány ismerője és letéteményese.

A hagyományátadás vonatkozásában Pál apostol a zsidó gyakorlatot követi. Számára a tradíció közvetítése szóbeli, illetve személyes folyamat. A tanítás által nem természetfeletti kijelentéseket kíván továbbadni, hanem olyan hitbéli és erkölcsi ismeretanyagot, amelyet ő is a hagyomány hordozóitól vett át.

⁴ Platón: *Theaitétosz*, 198b. (*Platón összes művei kommentárokkal*. Teaitétosz. Fordította, a jegyzeteket és a kommentárokat írta Bárány István. A kútnál. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 2001.)

⁵ Rigaux, Béda: *Saint Paul les Épitres aux Thessaloniens*. Etudes bibliques. Duculot – Gabalda, Paris–Gembloux 1956, 438–439.

⁶ Plutarchos: *Demeter*, 26. *Corpus hermeticum*, I. 26 b.

⁷ Wegenast, K.: Lehre. παραδίδωμι. In: Coenen, Lothar – Beyreuter Erich – Bietenhard, Hans (szerk.): *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*. Band 2. Studien-Ausgabe. Theologischer Verlag R. Brockhaus, Wuppertal 1979, (861–867) 862.

⁸ Uo. 862.

A hagyomány jellegzetes vonásai az idézett versek alapján

1Thessz 2,13

Ezért mi is szüntelenül hálát adunk az Istennek, hogy amikor hallgattátok az Istennek általunk hirdetett igéjét, nem emberi beszédként fogadtátok be, hanem Isten beszédeként, aminthogy valóban az, és annak ereje munkálkodik is bennetek, akik hisztek.

A vers megértése érdekében szükséges emlékeztetni arra, hogy ez a kijelentés a hálaadás részét képezi. Miután Pál visszaemlékezik thesszalonikai szolgálatára, igehirdetői és pásztori tevékenységére, meglepéssel állapítja meg, hogy fáradozása nem volt hiábavaló (1Thessz 2,1). Igehirdetői feladatát nem saját elhatározásából végezte, mint a korabeli vándorprédikátorok, hanem Isten megbízatása alapján, aki – miután megvizsgálta legbensőbb énjét – alkalmasnak találta a Jézus Krisztusról szóló evangélium hirdetésére (1Thessz 2,4).

Miért hangsúlyozza Pál a maga apostoli tekintélyét? Azért, mert miután eltávozott a gyülekezetből, egy bizonyos csoport tagjai, valószínűleg gnosztikusok,⁹ kétségbevonták igehirdetői tevékenységének tisztaságát, és azzal vádolták, hogy a korabeli vándorfilozófusokhoz hasonlóan anyagi haszon reményében tevékenykedett. E vádak megcáfolása végett hivatkozik arra, hogy bár élhetett volna apostoli jogával (vö. 1Kor 9,3), nem fogadott el senkitől támogatást, hanem kétkezi munkával biztosította mindennapi megélhetését. Ezután arra hivatkozott, hogy maguk a gyülekezeti tagok és Isten tanúi, milyen igaz módon és szentül élt közöttük (1Thessz 2,10). A hálaadás rendjén megköszöni Istennek, hogy a hallgatók felismerték isteni küldetését, és igehirdetését nem úgy hallgatták mint emberi beszédet, hanem mint Isten Igéjét. Ezért fogadták el az általa hirdetett evangéliumot. Az apostol által használt παραλαμβάνω ige arra utal, hogy itt a hagyományátadás és átvétel folyamataról van szó. A παραλαμβάνω ige a prédikáció meghallgatását és megértését jelenti, a δέχομαι pedig a hirdetett Ige melletti döntést, az Ige iránti engedelmességet. A thesszalonikaiak meghallgatták Pál igehirdetését, s miután megértették, elfogadták azt. Aki az Ige mellett döntött, az hit által magáévá tette az üzenetet, és engedelmeskedett parancsának. Az apostol felismerte, hogy az Ige befogadása nem csupán emberi tett. Tudta, hogy az általa hirdetett

⁹ Geréb Zsolt: *A Thesszalonikabeliekhez írott levelek magyarázata*, 33.

evangéliumban Jézus Krisztus nemcsak úgy van jelen mint egy múltbeli esemény szereplője, hanem úgy is mint a gyülekezet Ura, aki a jelenben gyakorolja bűnbocsátó hatalmát, és a jövőben szabadítja majd meg a hívőket az ítélettől (1Thessz 1,10). Mindebből az következik, hogy az apostol a hagyomány letéteményese, akinek tanítását, Jézus Krisztusról szóló bizonyágtételét Isten beszédének tekintik.

1Thessz 4,1

Egyébként pedig, testvéreim, kérünk titeket, és intünk az Úr Jézus Krisztus nevében, hogy amint tőlünk tanultátok, hogyan kell Istennek tetsző módon élnetek – s amint éltek is –, ebben jussatok még előbbre.

Pál apostol ebben a versben is a παραλαμβάνω igével utal a hagyományátadás, illetve -átvétel folyamatára. Az általunk idézett RevÚf a revideált Károli átültetését követi, szemben a revideálatlan Károli-fordítással,¹⁰ amely a görög eredeti szöveget követte, és a καθὼς παρελάβετε παρ' ἡμῶν mellékmondat az „amiképpen vettétek mi tőlünk” formában adja vissza. Ez megfelel a dinamikus ekvivalencia fordítási elvének, hiszen az apostol valóban a gyülekezetben végzett tanítási folyamatra utalt. A revideálatlan Károli-szöveg azért helyes az exegézis szempontjából, mert közelebb viszi a magyarázót, illetve az olvasót az áthagyományozás egykori eseményéhez, és jobban kiemeli az átadó és az átvevő szerepét.¹¹

Milyen szövegkörnyezetben használja az apostol a παραλαμβάνω igét? Amint azt már előbb említettük, ez a vers az erkölcsi intelmeket tartalmazó levélrész bevezető mondata. Az apostol a περιπατέω igével fejezi ki az Isten akarata szerinti életvitelt. Az ige kétszer is előfordul a mondatban, és ez a téma fontosságát, az Istennek tetsző helyes életmód és cselekvés hangsúlyosságát jelzi. Ha összehasonlítjuk versünket az 1Thessz 2,13-mal, észrevehetjük, hogy a παραλαμβάνω igét mindkét esetben a παρ' ἡμῶν – „tőlünk” eredet-határozó követi. Ezzel a szókapcsolattal találkozunk az 1Kor 11,23 hagyományátadásról és -átvételtől szóló mondatában: *Mert én az Úrtól vettem, amit át is adtam néktek* – Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν. Az áthagyományozás folyamatában az apostolnak közvetítő szerepe van. Nem ő a hagyomány forrása, hanem továbbadja azt, amit átvett,

¹⁰ *Szent Biblia, az-az: Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás.* Magyar nyelvre fordítottat Károli Gáspár által. Reichard Károly költségeivel 's betűivel, Kőszeg 1850.

¹¹ Károli ebben az esetben is a latin Vulgatát követi: „acceptis a nobis”.

a gyülekezet pedig receptív volt: fogékony tanítványhoz illően vette át az általa közvetített üzenetet. Ahogy Mózes is továbbadta Józsuénak az Úrtól átvett Tízparancsolat két kőtábláját (Abot 1,1), úgy adta át Pál apostol is az Isten akaratát tartalmazó intelmet.

Milyen gyülekezeti helyzet tette szükségessé az intelmeket? Amikor az apostol eltávozott Thesszalonikából, megbízta Timótheust a gyüleket gondozásával, aki a következő találkozásuk alkalmával számolt be a fiatal egyházi közösség életéről, de nemcsak a hitbeli hiányosságokat sorolta fel, hanem azokat az erkölcsi rendelleneségeket is, amelyek a családi és az üzleti életben jelentkeztek. A helyzet súlyosságát látva az apostol szükségesnek tartotta a gyors beavatkozást. Tudta, hogy a keresztyén ember számára nemcsak a hitre jutás lépése fontos, hanem a hitben való állhatatos megállás is. Figyelemre méltó, hogy Pál nem saját nevében és apostoli tekintélyével, hanem „az Úr Jézus Krisztus nevében” inti a gyülekezetet. Az *ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ* szókapcsolattal az apostol Jézus megváltó halálára és feltámadására utalt a parainézisek bevezető verseiben. Az erkölcsi buzdítások abban különböznek minden más erkölcsi felhívástól, hogy az üdveseményekre hivatkoznak.¹² Pál apostol etikai tanításai mindig a megbocsátás kijelentésével (indicativus) kezdődnek, és az új életben való járás parancsával (imperativus) folytatódnak (Róm 6,22; Gal 5,25).

Figyelemre méltó, hogy intelmeivel nem akar új erkölcsi normákat előírni. A levélben azokat az utasításokat foglalta írásba, amelyeket már elmondott thesszalonikai igehirdetései rendjén. Felmutatta, hogyan kell a keresztyéneknek Istenhez méltó módon járniuk. Az intellemben bevezetőjében az apostol egy közbevetett mondattal ismeri el, hogy a gyülekezet tagjai már elindultak az Istennek tetsző élet, az engedelmesség útján. Ezen az úton azonban nem szabad megállniuk, és arra buzdítja a gyülekezet tagjait, hogy új, keresztyén életvitelükben mindig előre kell haladniuk. A figyelmeztetés azért volt időszerű, mert egy gnosztikus csoport hatására némelyek figyelmen kívül hagyták a keresztyén erkölcsi rendet, és a libertinus életfolytatás veszélyeztette a gyülekezet ékes rendjét, illetve tisztaságát. Az apostol ezért emlékeztette a híveket Isten parancsolataira és a fokozott engedelmességre: *Mert tudjátok, milyen parancsolatokat [παρραγγελίας] adtunk nektek az Úr Jézus által. A παρραγγελία nem prédikáció, hanem utasítás, parancsolatértékű. Ezeket apostoli*

¹² Schmitz, Otto: *παρρακαλέω, παρρακλησις*. In: Kittel, Gerhard – Friedrich, Gerhard (szerk.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. V. Band. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart–Berlin–Köln–Meinz 1966, (790–798) 793.

tekintélyének súlyával adta a gyülekezetnek. Az „Úr Jézus által” szókapcsolat azt jelenti, hogy az apostoli autoritás a Jézus Krisztus tekintélyéből származik.¹³

2Thessz 2,15

Ezért tehát, testvéreim, álljatok szilárdan, és ragaszkodjatok azokhoz a hagyományokhoz, amelyeket akár beszédüNKből, akár levelüNKből tanultatok.

Szerkezeti szempontból a vers (Thessz 2,13–17) a hálaadás és az intelmek határvonalán található, ezért helyénvaló a *Hálaadás és felszólítás* cím használata. Ebben a vonatkozásban párhuzamosságot lehet felismerni az 1Thessz 2,13 és a 2Thessz 2,15 versek között. Az apostol Istennek mond köszönetet azért a kegyelemért, amelyet a gyülekezet elnyert: az üdvösségre való kiválasztás és elhívás ajándékát, a hitből fakadó cselekedetet, az üdvösségre néző reménységet. Ezt követi a hitben való állhatatos járást szorgalmazó felszólítás.

Ha felidézzük a második levél megírásának körülményeit, világossá válik az intellemszükségessége. Korintusban Pál arról értesült, hogy a thesszalónikai hívek nyugalmát egy ismeretlen eredetű levél zavarta meg, amely azt állította, hogy az „Úr napja” már elérkezett. A gyülekezet tagjai közül sokan kezdték elhanyagolni mindennapi munkájukat, és rendetlen életet folytattak. A levél mögött egy olyan apokaliptikus rajongó csoportot lehet feltételezni, amelynek felfogása a Filippibeliékhöz írt levél 3. részéből ismert. Ebben a helyzetben az apostol arra figyelmezteti a gyülekezetet, hogy az Úr napja még nem jött el, mert még nem lett nyilvánvalóvá a „törvénytelenység” (2Thessz 2,7–12).

A mondat bevezető formulája „ezért tehát” arra utal, hogy az intelmek szoros kapcsolatban állnak mindazzal, aminek az apostol a hálaadásban adott kifejezést. Isten kiválasztásának felismerése arra kötelezi a híveket, hogy álljanak szilárdan, és hogy ragaszkodjanak a hagyományokhoz. Mindkét felszólítás jellemző az apostol szóhasználatára. Az első levélben az „Úrban” kifejezés egészítette ki az intelmet (1Thessz 3,8), az 1Kor 16,13-ban „a hitben” bővítmény járul az „álljatok meg” felszólításhoz. Jelen esetben nem általános intelmről van szó, hanem olyan buzdításról, amely a kísértések között élő híveket akarja ösztönözni. Arra inti őket, hogy a zűrzavarban ne veszítsék el józanságukat (2Thessz 2,2), és őrizték meg hűségesen az üdvösségre néző reménységet (2Thessz 2,14). Ezt követi a második felszólítás: ragaszkodjanak

¹³ Geréb Zsolt: *A Thesszalónikabeliékhez írott levelek magyarázata*, 65.

a hagyományokhoz, álljanak ellen a rajongók beszédének, és őrizzek meg azt a tanítást, amelyet az apostol szóban vagy írásban közölt velük.

A fogalomtörténeti tárgyalás rendjén már említettük, hogy a hagyományt jelző kifejezés, a *παράδοσις* itt fordul elő először a két levélben. A rabbinikus irodalomban a fogalom a Törvény szóbeli hagyományára vonatkozott, amelyet tovább kellett adni a következő nemzedéknek. A szóbeli hagyomány megtartása a farizeusok számára ugyanolyan kötelező volt, mint a Törvény előírásai szerinti engedelmesség.¹⁴ A szadduceusok vallási csoportja nem fogadta el mérvadónak az iratlan tradíciót, és Jézus is elutasította a szóbeli hagyományt (Mk 7,8–9). Felfogása szerint az embereknek nincs joga kiegészíteni a Törvényt. A Törvény iránti engedelmességet ő is megkövetelte, akárcsak a farizeusok, mivel az Isten akaratát fejezte ki. Ezt igazolja annak a beszélgetésnek a kimenetele, amelyet a Törvény summájáról folytatott egy farizeussal (Mk 12,28–34). A vita rendjén mindketten egyetértettek abban, hogy a Törvényt a szeretet nagy parancsolata foglalja össze. Jézus értékelte a farizeus nyitottságát, és ezt mondta neki: *Nem vagy messze Isten országától.*¹⁵

Jelen esetben a *παράδοσις* kifejezés többes számban fordul elő. Ez azt jelenti, hogy nem egy konkrét erkölcsi intelmre vonatkozik, mint a 2Thessz 3,5-ben, hanem arra az általános tanításra, amelyet szóban és írásban közölt velük. Az írásmagyarázók sokat vitatkoztak afelől, hogy vajon milyen hagyományra gondolhatott az apostol. Ernst von Dobschütz szerint az evangéliumi tradícióra utalhatott, illetve a saját leveleiben található erkölcsi buzdításokat;¹⁶ Charles Masson szerint azokra az eszkatológiai tanításokra gondolt, amelyek az első és a második levelében állnak előttünk,¹⁷ Wolfgang Trilling pedig egy általános keresztyén didaxist feltételez, amely szóban vagy írásban volt ismert az olvasók előtt.¹⁸ Mi a második lehetőséget tartjuk helyesnek,

¹⁴ Büchsel, Friedrich: *δίδωμι* κτλ. *παράδιδωμι, παράδοσις*. In: Kittel, Gerhard (szerk.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. II. Band. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart–Berlin–Köln–Meinz 1967, (168–175) 174–175.

¹⁵ Geréb Zsolt: A Tízparancsolat és a szeretet parancsolata az Újszövetségben. In: *uő: Újszövetségi tanulmányok (1969–2004)*. Partiumi Kiadó, Nagyvárad 2005, 171–182.

¹⁶ Dobschütz, Ernst von: *Die Thessalonicher-Briefe*. Nachdruck der Ausgabe von 1909, mit einem Literaturverzeichnis von Otto Merk, hrsg. von Ferdinand Hahn. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, 10. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1974, 301.

¹⁷ Masson, Charles: *Les deux Épitres de saint Paul aux Thessaloniciens*. Commentaire du Nouveau Testament XIa. Delachaux et Niestlé, Neuchâtel–Paris 1957, 109.

¹⁸ Trilling, Wolfgang: *Der Zweite Brief an die Thessalonicher*. EKK. XIV. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 1980, 127–131.

mivel a beszámoló szerint a gyülekezetet Jézus visszajövetelének kérdése foglalkoztatta. Charles Masson véleményét azzal egészítjük ki, hogy az apostol nemcsak az írásbeli, hanem a szóbeli tanítására is gondolt.

A Jézus visszajöveteléről szóló tanítást az első levél 4,13–17-ben, illetve 5,1–11-ben olvashatjuk. Pál a thesszalonikaiak azon kérdésére válaszol, hogy milyen sorsa lesz azon elhunyt hittestvéreiknek, akik Jézus visszajövele előtt haltak meg. Feleletében az apostol a felemeltetett Úr szavára hivatkozik: *Azt pedig az Úr igéjével mondjuk nektek...* A parúzia alkalmával Krisztus először az elhunytakat fogja feltámasztani, azután pedig az élők velük együtt ragdatnak el felhőkön az Úr fogadására (1Thessz 4,16–17). Mivel életbevágó kérdéstről volt szó, ezért az apostol a keresztyén tanítás legfőbb forrására, az Atyja jobbán ülő Jézus Krisztus szavára hivatkozott, amelyet kijelentés által nyert el (Gal 1,11–12), és ezzel kívánta megerősíteni a halottak feltámadásáról szóló tanítását.¹⁹ Az újszövetségi tradícióra nézve ez azt jelenti, hogy Pál nemcsak a jeruzsálemi gyülekezettől, illetve az oszlopapostoloktól vette át a keresztyén hit legfőbb tanítását (Gal 1,18.19), hanem közvetlenül a felemeltetett Úrtól a Szentlélek által. Az isteni kijelentésben tehát nemcsak történeti, hanem pneumatikus úton is részesült.

A vers értelmezése rendjén egy másik kérdés is felmerül: milyen mértékben támasztja alá Pál kijelentése a római katolikus egyház tradícióról szóló tanítását? Ernst von Dobschütz megállapítása szerint ez a vers az egyházatyák irodalmában locus classicusnak számított az írásbeli és az írásba nem foglalt tradíció értékének megítélésében.²⁰ A trienti zsinat (1545–1563) óta a római egyház erre a versre hivatkozva tekinti egyenértékűnek az írásbeli és a szóbeli hagyományt, és Aranyszájú Szent Jánossal együtt állítják: ez a vers annak bizonyosága, hogy a hagyomány írásbeli és szóbeli formája képezi a keresztyén hit forrását.²¹ Ez a meggyőződés volt a kiindulópontja

¹⁹ Geréb Zsolt: Jézus szavainak nyomában az első Thesszalonikai levél alapján. Jézus mondásainak a befogadása Pál apostol leveleiben. In: uő: *Teológiai tanulmányok (2005–2016)*, 26–41. Ld. még német nyelvű első megjelenését: Geréb Zsolt: Auf der Spur der Jesusworte im Ersten Thessalonicherbrief. In: Klein, Christoph – Stefan (Hrsg). *Spannweite. Theologische Forschung und kirchliches Wirken. Festgabe Hans Klein zum 65. Geburtstag*. Blueprint International, Bukarest 2005, 103–117.

²⁰ Dobschütz, Ernst von: *i. m.* 301.

²¹ Steinmann, Alphons: *Die Briefe an die Thessalonicher und Galater. Übersetzt und Erklärt. Die Heilige Schrift des Neuen Testaments. IV. Band. 4., neu bearbeitete Auflage*. Verlag Peter Hanstein, Bonn 1935. Ld. az 56. hivatkozást Trilling, Wolfgang: *i. m.* 131. alapján.

annak a polémiának, amelyet a reformátorok folytattak a katolikus egyházzal a tradíció kérdéséről.

Kálvin szerint Pál apostol kijelentése magában foglalja a teljes keresztyén tanítást („totam doctrina”), és ezért helytelen az a törekvés, amely e vers alapján igyekszik úgy igazolni a későbbi egyházi, illetve emberi hagyományt mint amely a hit forrása. A genfi reformátor ezt vallotta: mivel Pál levele magában foglalja a tiszta tanítást, nincs szükség más kiegészítésre. Az exegetának pedig az a feladata, hogy értelemszerűen fejtsse ki az igevers jelentését.²² A modern római katolikus teológusok közül a tekintélyes igemagyarázó, Béda Rigaux állt Kálvin pártjára. Véleménye szerint e vers alapján nem helyes vitába szállni a reformátorokkal, és szükségtelen Pál apostolt tanúként segítségül hívni abban a disputában, amely a hagyományról szóló katolikus tanítás kialakulásának bonyolult folyamatáról szól.²³

Történeti szempontból nézve a kérdést, azt mondhatjuk, hogy Pál azt a hagyományt adta tovább a gyülekezetnek, amelyet ő is nyert, részben az ősgyülekezet szóbeli vagy írásbeli tradíciójából, részben pedig a felemeltetett Úrtól. A hagyomány ezen darabjai formailag a keresztyén hit összefoglalásai, Jézus Krisztus személyéről szóló hitvallások voltak. Ide tartoztak a Jézus életéről szóló elbeszélések, a kereszthaláláról és feltámadásáról szóló hitbeli bizonyítékok, az erkölcsi intelmek, a gyülekezeti elöljárókra vonatkozó kijelentések és az istentiszteleti alkotóelemek (az úrvacsora és a keresztség, a himnuszok, a magasztalások és az áldásmondások). A hagyomány továbbadói, az apostolok, a próféták, a tanítók, az elöljárók hűségesen adták tovább a tradíció ezen részeit, illetve olyan módon értelmezték, hogy az adott gyülekezet kérdéseire, helyzetébe alkalmazták azokat. A tradíció átadásának ezen folyamatában alakult ki a keresztyén hitről szóló tanítás.²⁴ A hagyományátadás és az igaz hit kialakulásának eme mozzanata a páli, illetve a deuteropáli, valamint a pásztori levelekben áll előttünk (Kol 4,6–7; Ef 4,20–21; 2Pt 2,21; Jud 3; 1Tim 1,11; Tit 1,3.9). Ez a folyamat folytatódik a második században is (Didaché, Iréneusz, Papias stb). Jellemző módon a tradíció szóbeli formáját

²² Calvin, Johannes: Der zweite Brief an die Thessalonicher. Auslegung der heiligen Schrift in deutscher Übersetzung. Die kleineren Paulinischen Briefe. Verlag der Buchhandlung des Erziehungsvereins, Neukirchen 1963, 399–436.

²³ Rigaux, Béda: *i. m.* 686–689.

²⁴ Lenkeyné Semsey Klára: *Péter második levelének és Júdás levelének magyarázata*. Kálvin Kiadó, Budapest 2012, 198.

többre becsülték, mint az írásbelit.²⁵ A második században, amikor megjelentek az apokrif evangéliumok, a Jézus gyermekkoráról szóló elbeszéléseket olyan legendás elemek szőtték át, amelyek nem voltak összhangban az evangéliumok tudósításával. Akkor a hagyomány írásbeli formája volt a mértékadó, illetve az apostoli eredet bizonyítása. Ezenkívül a tradíció írásbeli formájának azért volt normatív jellege, mert a gnosztikus irányzat megjelenésével a szóbeli hagyomány továbbadói még jobban elrugaszkodtak a történetiség talajától. A testté lett Jézus helyett a megdicsőült Krisztus került előtérbe, és így elhanyagolták az evangéliumi hagyomány történeti jellegét a kerügmaticus vonásokkal szemben. Ezért vált sürgetővé a kánonalkotás feladata, hogy mértéket és határt szabjon az egyházi hagyomány szóbeli fejlődésének.

2Thessz 3,6

Testvéreim, a mi Urunk Jézus Krisztus nevében parancsoljuk nektek, hogy tartsátok távol magatokat minden olyan testvértől, aki tétlenül és nem a tőlünk átvett hagyomány szerint él.

Jelen esetben a παραδοσις szó egyes számban áll. A 2Thessz 2,15-tel ellentétben itt nem általános tanításról van szó, hanem egy konkrét erkölcsi utasításról. Az intelmet egy ismert formula vezeti be: παραγγέλομεν δε υμῖν – „parancsoljuk nektek”. Ezzel a fordulattal találkozunk az 1Thessz 4,2-ben is. A hagyomány összefüggésében elhangzó parancs azt jelenti, hogy annak a tanításnak, amelyet a gyülekezet az apostoltól vett át, kötelező ereje van.²⁶ Az erkölcsi rendelés nyomatékos tétele érdekében Pál igénybe veszi apostoli tekintélyét. A buzdítást nemcsak saját nevében, hanem az Úr Jézus hatalmára hivatkozva fogalmazza meg, és ezzel jelzi, hogy nemcsak saját véleményének ad hangot, hanem a felemeltetett Úr akaratát közvetíti (1Kor 5,4–5; 7,10; Ef 5,20; Fil 2,10; Kol 3,17).

A „testvéreim” megszólítás az apostoli intelem lelkigondozói szándékára utal. Pál ezzel jelzi, hogy a gyülekezet életére vonatkozó parancs a hívek iránt érzett szeretetéből és felelősségtudatából fakad (vö. 2Thessz 2,1.15), s ez egyben azt is kifejezi, hogy nem rendült meg a makedóniai tanítványok iránti bizalma. A gyülekezet nagyobb része elfogadta a Jézus Krisztusról

²⁵ Cullmann, Oscar: *Tradition, als exegetisches, historisches und theologisches Problem*. Zwingli-Verlag, Zürich 1954, 42–54.

²⁶ Stichele, Caroline Vander: *The Concept of Tradition and 1 and 2 Thessalonians*. In: Collins, Raymond (szerk.). *The Thessalonians Correspondence*. Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium. LXXXVII. Leuven University Press, Leuven 1990, 499–504.

szóló örömmel, és hűségesen ragaszkodott az apostoli hagyományhoz. Egy kisebb csoport viszont nem engedelmeskedett a tanításnak, rendetlen életmódot folytatott, ezzel megzavarva a közösség életét.

Hogyan kell viszonyulni ezekhez a testvérekhez? Hogyan kell őket jobb belátásra bírni? Pál, mint aki thesszalonikai gyülekezet alapítója volt, és mindig az egyház növekedésén fáradozott, az egyház építésének szolgálatába kívánta bevonni a híveket. Milyen lépéseket javasol a rendetlen életet folytató személyekkel szemben?

Az egyházfegyelem gyakorlásáról több helyen olvasunk az Újszövetségben. A legismertebb a Mt 18,15–20, az 1Kor 5,1–8.9–13 és a 2Thessz 3,11–15. Ha összehasonlítjuk a felsorolt példákat a 2Thessz 3,6-tal, arra a következtetésre jutunk, hogy az apostol a mérsékelt szigor alkalmazásának volt híve. Nem azt mondja, hogy zárják ki a rendetleneket a közösségből, hanem hogy tartsák magukat távol tőlük.

A jobb megértés végett világlítsunk rá, miben állott a rendetlenek viselkedése? Erre a kérdésre az *ἀτάκτος περιπατοῦντες* jellemzés alapján kapunk felvilágosítást. Az *ἀτακτέω* ige jelentése: „megszegni a rendet, fegyelmezetlennek lenni, kötelességet elmulasztani, a munkát elhanyagolni”.²⁷ A *περιπατέω* ige jelentése: „járni-kelni, vándorolni”; átvitt értelemben: valamilyen módon élni, viselkedni; életmódot folytatni”. Az *ἀτάκτος περιπατεῖν* a céltalan, semmittevő, munkakerülő magatartásra utal. A további versek pontosítják is ezt az általánosabb jellemzést: ... *némelyek tétlenül élnek közöttetek, nem dolgoznak, hanem haszontalan dolgokat művelnek.* (2Thessz 3,11) Abbahagyták munkájukat, és nem törődnek családjuk eltartásával, s így nemcsak hozzátartozóiknak okoztak gondot, hanem a gyülekezet elöljáróinak is, akik felelősséget éreztek irántuk, és gondoskodtak ellátásukról.

A rendetlen életmód mellett azonban egy másik panasz is felmerült ellenük: nem ragaszkodtak az apostoli hagyományhoz. Ez a kifogás súlyosabb volt az elsónél. A szövegösszefüggés alapján ezek az emberek azonosak voltak azokkal, akikről a 2Thessz 3,2 szerint nem fogadták be az evangéliumot, nem követték az apostol erkölcsi tanítását. Itt arról az írásbeli intelemről van szó, amelyet Pál az 1Thessz 4,11-ben írt le: *és tartsátok becsületbeli dolognak, hogy csendesen éljete, tegyétek a magatok dolgát, és saját kezetekkel dolgozzatok, ahogyan elrendeltük nektek.* Tehát nemcsak az apostol szóbeli bizonyágtételét

²⁷ Bauer, W.: *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur.* Verlag Alfred Töpelmann, Berlin 1963, 267. Balázs Károly: *Újszövetségi szómutató szótár.* Logos Kiadó, Budapest 1998, 76.

nem szívlelték meg, hanem az írásbeli buzdításnak sem engedelmeskedtek; de emellett az apostol példaadását sem követték, aki éjjel-nappal munkálkodott, hogy ne éljen ingyenkenyéren (2Thessz 3,7–8). A hagyomány ezzel az új elemmel, az apostol kétkezi munkálkodásának példájával bővült. Pál követésre méltó szolgálata, kifogástalan viselkedése, feddhetetlen magánélete és a kétkezi munka vállalása ismert volt a thesszaloniakiak előtt, s olvasóit ezert emlékeztette erre mindkét levelében. Tehát a rendetlen életet folytató személyek nem hivatkozhattak arra, hogy nem volt tudomásuk az evangéliumi értékrendről, és nem ismerték már apostoli hagyomány útmutatásait.

A fentiekhez járul még egy körülmény. A rendetlenül élők nemcsak a gyülekezet belső rendjét zavarták meg, hanem a kívülállók előtt is rossz példát szolgáltatottak a keresztyén vallás jó híréről. A fiatal keresztyén egyház tagjai csendes, szorgalmas, békeszerető, segítőkész magatartásukkal tehettek bizonyosságot Jézus Krisztus követőinek új életéről (1Thessz 4,12). Ha nem feleltek meg a nem keresztyén világ alapvető erkölcsi erényeinek (Fil 4,8), akkor nemcsak maguktól, hanem Jézus egyházától is elidegeníthették a pogány világ képviselőit. A hívőknek arra kell törekedniük, hogy kifogástalan és tisztességes életükkel nyerjék meg a kívülállókat is saját ügyüknek.²⁸

Következtetések

Az apostol nemcsak tanítói szolgálatot látott el a gyülekezetben, hanem prófétai tisztet is. A thesszalónikai gyülekezethez írott két levél arról tanúskodik, hogy gyülekezeti tanítóként elsősorban a judaizmusban ismert módon végezte a hagyományátvétel és -átadás feladatát. Abban különbözött az ősgyülekezetben szolgáló tanítóktól, hogy tanítását apostoli tekintéllyel adta tovább. Az általa közvetített tradíció hitelessége abból származott, hogy megbízását a hagyomány forrásától, Istentől nyerte.

Az apostol tanítása elsősorban a Jézus Krisztus életére és üdv munkájára vonatkozott, másodsorban pedig a keresztyén életfolytatásra, illetve az istentiszteleti életre. A kijelentést azonban nemcsak az ősgyülekezet szóbeli hagyományából merítette, hanem a felemeltetett Úrtól a Szentlélek által. Más szóval: a hagyományátvétel és -átadás mozzanatát nemcsak történeti, hanem

²⁸ Geréb Zsolt: A kívülállók iránt tisztességesen viselkedjete. Az 1Thessz 4,9–12 etikai üzenete. In: Benyik György (szerk). *Világi közösség-vallási közösség*. Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia, 2003. JATEPress, Szeged 2004, 123–134.

pneumatikus módon is végezte. Ez utóbbi gyakorlása által a misztériumvalások világában ismert módszerhez került közel.

Végül az elemzések alapján arra az eredményre jutottunk, hogy a hagyomány protestáns értelmezése közelebb áll az apostol felfogásához, mint a római katolikus egyház tradícióról szóló tanítása.

Felhasznált irodalom

Balázs Károly: *Újszövetségi szómutató szótár*. Logos Kiadó, Budapest 1998.

Bauer, Walter: *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*. Verlag Alfred Töpelmann, Berlin 1963.

Biblia. Istennek az Ószövetségben és az Újszövetségben adott kijelentése. Magyar nyelvre fordította és revideálta a Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága. Kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 2014.

Büchsel, Friedrich: δίδωμι κτλ. παραδίδωμι, παραδοσις. In: Kittel, Gerhard (szerk.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. II. Band. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart–Berlin–Köln–Meinz 1967, 168–175.

Calvin, Johannes: *Der zweite Brief an die Thessalonicher*. Auslegung der heiligen Schrift in deutscher Übersetzung. Die kleineren Paulinischen Briefe. Verlag der Buchhandlung des Erziehungsvereins, Neukirchen 1963.

Cullmann, Oscar: *Tradition, als exegetisches, historisches und theologisches Problem*. Zwingli-Verlag, Zürich 1954.

Dobschütz, Ernst von: *Die Thessalonicher-Briefe*. Nachdruck der Ausgabe von 1909, mit einem Literaturverzeichnis von Otto Merk, hrsg. von Ferdinand Hahn. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, 10. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1974.

Geréb Zsolt: *Auf der Spur der Jesusworte im Ersten Thessalonicherbrief*. In: Klein, Christoph – Tobler, Stefan (Hrsg). *Spannweite. Theologische Forschung und kirchliches Wirken. Festgabe Hans Klein zum 65. Geburtstag*. Blueprint International, Bukarest 2005, 103–117.

Geréb Zsolt: *A kívülállók iránt tisztességesen viselkedjete*. Az 1Thessz 4,9–12 etikai üzenete. In: Benyik György (szerk). *Világi közönség-vallási közösség*. Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencia, 2003. JATEPress, Szeged 2004, 123–134.

Geréb Zsolt: *A Thesszalonikabeliekhez írott levelek magyarázata*. A Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontja, Kolozsvár 2003, 5–21.

Geréb Zsolt: *A Tízparancsolat és a szeretet parancsolata az Újszövetségben*. In: uó: *Újszövetségi tanulmányok (1969–2004)*. Partiumi Kiadó, Nagyvárad 2005, 171–182.

- Geréb Zsolt: Jézus szavainak nyomában az első Thesszalonikai levél alapján. Jézus mondásainak a befogadása Pál apostol leveleiben. In: uó: *Újszövetségi tanulmányok (1969–2004)*. Partiumi Kiadó, Nagyvárad 2005, 26–41.
- Lenkeyné Semsey Klára: *Péter második levelének és Júdás levelének magyarázata*. Kálvin Kiadó, Budapest 2012.
- Masson, Charles: *Les deux Épitres de saint Paul aux Thessaloniens*. Commentaire du Nouveau Testament XIa. Delachaux et Niestlé, Neuchâtel–Paris 1957.
- Platón összes művei kommentárokkal*. Teaitétosz. Fordította, a jegyzeteket és a kommentárokat írta Bárány István. A kútnál. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 2001.
- Rigaux, Béda: *Saint Paul les Épitres aux Thessaloniens*. Etudes bibliques. Duculot – Gabalda, Paris–Gembloux 1956.
- Schmitz, Otto: παρακαλέω, παράκλησις. In: Kittel, Gerhard – Friedrich, Gerhard (szerk.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. V. Band. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart–Berlin–Köln–Meinz 1966, 790–798.
- Schröter, Jens: Tradition. III. Neues Testament. In: Betz, Hans D. – Browing, Don S. – Janowski, Bernd – Jüngel, Eberhard. (szerk.): *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Vierte neu bearbeitete Auflage. Band 8. Mohr Siebeck, Tübingen 1961, 507–509.
- Steinmann, Alphons: *Die Briefe an die Thessalonicher und Galater. Übersetzt und Erklärt*. Die Heilige Schrift des Neuen Testaments. IV. Band. 4., neu bearbeitete Auflage. Verlag Peter Hanstein, Bonn 1935.
- Stichele, Caroline Vander: The Concept of Tradition and 1 and 2 Thessalonians. In: Collins, Raymond (szerk.). *The Thessalonians Correspondence*. Bibliotheca Ephemeridum Theologiarum Lovaniensium. LXXXVII. Leuven University Press, Leuven 1990, 499–504.
- Szent Biblia, az-az: Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás*. Magyar nyelvre fordítatott Károli Gáspár által. Reichard Károly költségével 's betűivel, Kőszeg 1850.
- Trilling, Wolfgang: *Der Zweite Brief an die Thessalonicher*. EKK. XIV. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn 1980.
- Wegenast, K.: Lehre. παραδίδωμι. In: Coenen, Lothar – Beyreuter Erich – Bietenhard, Hans (szerk.): *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*. Band 2. Studien-Ausgabe. Theologischer Verlag R. Brockhaus, Wuppertal 1979, 861–867.